

مورید و حال و مهقامین وی و په یونیدی وی د گهل شیخی ته ریه تی

لدویف نیرینین روزه لاتناس ئاننا ماری شیمیل (2003-1922)

دلین محمد سعید مصطفی^۱ - زرار صدیق توفیق^۲

dilveen.mohammed@uod.ac - zrarr.stawfiq@uod.ac

^{۱+۲} پشکا میژو، کولیژا زانستین مروقایه تی، زانکویا دهوک، دهوک، ههریما کوردستان، عیراق.

کورتی:

مورید و حال و مهقامین وی و په یوه دنیا وی د گهل شیخی ته ریه تی ژ بابته ی ههره گرنگ د میژویا ته سه وفا ئیسلامیدا، چونکی مورید د دهستیگا گرتنه به را ریکا سوفی پیدیه د چهند حال و مهقاماندا بوریت دا بگه هیه پله یین بلند ژ بو فی مه به ستی ئەو پیدی ب رینیشاندهره کی هیه ئەو ژی ب هه لبارتن شیخه کیه. ئەف بابته پیه وگرنگیه کا تایهت ل دهف روزه لاتناس ئاننا ماری شیمیل (2003-1922) هه بویه، ئەو گرنگیه ئەفی بابته تی د میژویا ته سه وفا ئیسلامیدا زانیه له ورا ب وردی ل سه ر راوه ستیایه مینا فان وردیان ل دهف میژونقیس و روزه لاتناسین دی نه بوینه، ب نیرینین شیملی پشتی قوناغا هه لبارتن و قه بولکرنی دناقه را مورید و شیخیدا په یوه ندىکا حه ژیکرنی یا ب هیز دناقه را ئەواندا دروست دبیت. شیخ موریدی دناف مهقامین جوداجودا فه دگو هیژیت مورید ژه ب هه می ناخ وهه ستین خو گوهداری و پنگری ب رینمایین شیخی دکهت ئانکو مورید ب رهنج وخه باتا خو دگه هیه مهقامان ول دویفا دشیاندايه ئەو ب چهند حالاندا بوریت ب گورهی وان مهقامین تیدا دژیت. ب بورینا دهی و پشتی ژمارا موریدین شیخا زیده بوین ژ ئەنجامی وی خرفه بونا موریدان ل دور شیخه کی، ته ریه ژی په یدا بون ئەفه ژی ئیک ژ وان گورانکاریان بول چهرخی پینجی مشه ختی- یازدی زایی ب سه ر بزا فا ته سه و فیدا هاتین. ژ بهر گرنگیه فی بابته تی د میژویا ته سه وفا ئیسلامیدا و پیه وگرنگیه تایهت ژ لای شیملی فه ب بابته تی شیخ و مورید کو ب هه فرا بابته و پیکهاتین سه ره کینه د میژویا ته سه وفا ئیسلامیدا، هاته هه لبارتن ناف و نیشانین ئەفی فه کولینی.

کلین په یقان: مورید، شیخ، حال، مهقام، ته ریه.

Murid, his Condition, his Spiritual Station and his Relationships with the Sheikh of the Tariqa according to the Orientalist Annemarie Schimmel (1922-2003)

Delvin Mohammed Saeed Mustafa¹ - Zrar Siddiq Tawfiq²

¹⁺² Department of History, College of Humanities, Duhok University, Duhok, Kurdistan Region, Iraq.

Abstract

The Murid, his condition, his spiritual station and his relationship with the Sheikh of the Tariqa constitute significant topics within the historical discourse of Islamic Sufism. This significance arises from the necessity for the Murid to move through specific conditions and spiritual stages early on in the Sufi path to achieve elevated spiritual states. To accomplish this, he needs a guide that is to select a Sheikh for him. This topic was of particular interest to the orientalist Annemarie Schimmel (1922-2003). She focuses on the importance of this subject in the history of Islamic Sufism, providing detailed information not found in the works of other historians and orientalists. According to Schimmel, after the selection and acceptance phases between the Murid and the Sheikh, a deep bond of affection is formed between them. The Sheikh guides the Murid through various spiritual stages and the Murid attentively follows the Sheikh's guidance and advice. Put differently, the Murid attains these states through his personal effort. Subsequently, the Murid experience various situations based on the stages in which he finds himself. Over time, and with the growing number of the Murids under the Sheikhs' guidance, the Tariqa emerged as a natural consequence of this expansion. Hence, it becomes evident for us that both the Sheikh and the Murid collectively constitute the principal subjects and components in the history of Islamic Sufism. They have therefore been chosen as the title of this research.

Keywords: Murid, Sheikh, Murid condition, Murid spiritual station, Tariqa

پێشه‌کی:

وه‌کی خویایه‌ روژه‌لاتناسی ئه‌وروپی هه‌ر ژ چه‌رخین ناڤین پیته‌ و بایه‌خ ب میژویا ئیسلامی و شارستانییه‌ تا ئیسلامی داینه‌، چه‌ندین په‌رتوک و فه‌کولین و گوتار و نقیسه‌، هه‌روه‌سا سه‌دان ده‌ستنقیسی ئیسلامی میژویا ئیسلامی ساخ و به‌لافکرینه‌، ئه‌وان ب فان کاران خزمه‌ته‌کا زور ب دیروک و په‌وشه‌نیری و شارستانییه‌ تا ئیسلامی گه‌هاندیه‌، به‌لج ب مخابنیقه‌ رێژه‌کا ژ وان ب نه‌ریتی و مه‌ره‌مێ نه‌زانستی لسه‌ر ئاین و میژویا ئیسلامی ئاخفتینه‌ و بیروبوچونێن خو به‌لافکرینه‌، به‌لج ده‌مان ده‌مدا ژماره‌کا دی ژ فان روژه‌لاتناسا ب بێلایه‌نی و ب گیانه‌کی زانستی و ب هه‌یج مه‌ره‌مه‌کا

سیاسی و نه زانستی ل دور میژویا ئیسلامی ئاخفتیه ئیک ژ ناقدارترین قان جورا ژنه روزهلاتناسا ئەلمانی ئاننا ماری شیمیل بویه کو پتریا ژيانا خو بو فه کولین و دیچچون ل میژو و هزر و تهسهوفا ئیسلامی تهرخانکربو، ژ ئەنجامی ئی چەندى ژماره کا پەرتوکین ژ ههژی و زانستی نفیسین و بهلافکر ب شیوهیه کى زانستی و ئەکادیمی هزر و دیتن و بوچونین خو راگه هاندینه و زوربهیا ئەقان بوچونا نوئ و ب تایبهتن ب وئ بخو ژ ئەگه رى فه کولینین ورد ب وان ئەنجاما گه هشتیه.

گرنگیدانا شیمیل ب لایه نه کى تایبهت ب تهسهوفا نه بویه بهلکو گرنگی دانا وئ ب هه می وردین تهسهوفا هه ر دهستپیکا ده رکهفتنا وئ تا سهرده می نوئ ژى، له ورا بابته می مورید و چونا وى دنا ف وردین تهسهوفا و په یوه ندیا وى دگهل شیخی ژى ب وردى ل سه ر ئاخفتیه.

گرنگیا فه کولینى:

گرنگیا ئەفى بابته ژ هندی دهیت کو میژویا تهسهوفا ئیسلامی بنه رته می وئ شیخ و موریده و په یوه ندیا دناقه را وانا کو ب بورینا ده می پیشکهفتن كهفتیه تیدا هه تا ته ریه په یدابوین، هه ر دیسان به حسکرنا ئەفى بابته ب وردى ژ لای شیمیل فه خاله کا دى یا گرنگ بو چونكى د ژیده راندا ب فى شیوه ی نه هاتیه به حسکرنا، بابته ئەفى فه کولینى پیشکه کا کورته ژ ناما دکتورای ئەوا ژیرنا ف (میژویا تهسهوفا ئیسلامی لده ف روزهلاتناس ئاننا ماری شیمیل 1922-2003) فه کولینه کا شروقه کارى-میژوى).

رێباز و پرسیارین فه کولینى:

چ پیدفیه ل سه ر وى كه سى چه زا سوفیاتى هه بیت بکه ت؟ ئەرى هه ر كه سه كى ل هه ر ده مه كى فیا شیاندایه ببیه سو فى؟ یان ل سه ر وى پیدفیه ب هنده ك ئەرکان رابیت؟ وئ به رسفا قان پرسیاران د فى فه کولینیدا هینه دان. رێبازا د فى فه کولینیدا هاتیه بکارئینان رێبازه کا شروقه کارى میژویه.

پلانا فه کولینى:

ئەف فه کولینه زیده بارى پیشه كى و ئەنجامین دوماهینى لسه ر سى پشكان هاتیه دابه شکرنا: پشكا ئیکى: کورتیه ك ل دور ژيانناما ئانا ماری شیمیل، پشكا دوئ: سو فى وریکا به ره ف خودیفه یه كو ئەوژى ژ دوخالا پیک دهیت، یا ئیکى مورید و قوناغین ریکا به ره ف خودیفه، کول سه ر موریدی یا پیدفى بو د هنده ك قوناغا دا بوریت لسه ر ده ستى شیخه كى دا بگه هیته ئارمانجى، و خالا دوئ ژ حال ومه قامه کان پیک دهیت كو ئەفه ژى قوناغین پیشکهفتنا روحینه پیدفیه مورید تیدا بژیت. پشكا سى با سى ته ریه یین سو فى دهیته کرن، ئەفه ژى جه ند خالا بخوفه دگريت: ئیک تیگه هى زمانه وانى وزارافى بین ته ریه یى، خالا دوئ میژو وهوکارین ده رکهفتنا ته ریه یین سو فى دهیته باسکرنا.

شروقه کرنا ژیده ران:

بو فى فه کولینى پالپشتى لسه ر چه ند ژیده ران هاتیه کرن ل ده ستپیکا وان پەرتوکین شیمیل بویه مینا پەرتوکا وئ (الابعد الصوفية في الاسلام و تاریخ التصوف) ژ پەرتوکین گرنگه وه ك پیشاندانه کا ته فگره بو میژویا تهسهوفا پالپشتى ل سه ر پەرتوکین مه زنه سو فین ئیسلامی کریه، د فى پەرتوکیدا به حسنى گرنگیا تهسهوفا ئیسلامی و پیشکهفتنا وئ دکه ت، بیردوژین سه رنج راکیش تیدا گه نگه شه دکه ت، گرنگترین ته ریه یین سو فى ل روزهلات و روزهلاتی ئیسلامی ئاماره پیده ت، دیسان گرنگیا فى پەرتوکى ژ کویراتیا ره وشه نبیریا شیمیل ل سه ر میژو و یروبا وه ر و هزرتین موسلمانان دهیت.

ئیک ژ پەرتوکێن دی (الشمس المنتصره) ئەف پەرتوکە ژ پەرتوکێن گرنگن د رەوشەنیریا ئیسلامیدا ب گشتی و هەزرا جەلالەددینی رومی ب تایبەت، تایبەتر شیعرن وی. پەرتوکە کا دی (الشرق والغرب-حیاتى الغرب الشرقیه) ئەف پەرتوکە دوماهیەک بەرەهەمێن شیملی بون کو تێدا مێژوویا ژیا ناخو یا پری گەشت وچاڤیکەڤتن دگەل کەسێن جودا جودا ل جەین جودا جودا بەحسکرێه.

پشکا ئیک: کورتیهک ل دور ژياناما ئاننا ماری شیمل:

وەک پێدڤیه کا قەکولینا زانستی و ژ بەرکو بابەت ل دور نیرینن شیملی نە ب فەر هاتە زانین دەستپێکی ب کورتی ل سەر ژياناما وی باخفین. ئاننا ماری شیمل ل 7/نیسانا/1922 ل باژیری ئیرفورت ل هەریمما تورنگین (ئیک ژ 16 هەریمما ئەلمانیا) ژ خێزانە کا مام ناوەند باپ وی فەرمانبەر بو د پوستو بروسکادا، ژدایک بویه (شیمل، 2004، 21-22). ژینگەها خێزانا وان یا ئیماندار ژ ئەگەرین پالەدر بون، بو شیملی بەری خو بەدەتە روژەهلاتی چونکی دەبیایین وی ژینگەها ئایینی یا قەکری بو پەیدا کرن کە باوەری ب لیکتیکەهشتن و پیکڤه ژیا نی هەبو. (گومەتالی، 2023، 91).

شیمل ل سالا (1937) د ژێ (15) سالیدا بو دەست ب فیرونا زمانی عەرەبی ل دەف هانس ئیلنبرک کو ماموستا بول زانکویا یینا، دکەت. ل سالا (1939) ل زانکویا بەرلین کولیژا فەلسەفی زانستین استشرلیق دخوینیت پشی کولیژی وخواندنا دکتورای شیا پلەیا پروفیسوری ل زانکویا ماربورگ ل سالا (1954) بەدەستخوڤه بینیت کو بچوکتین کەس بو پلەیه کا هوسا ب دەستخوڤه بینیت. (شیمل، 2008، 22).

ئیکەم سەرەدانا شیملی بو روژەهلاتی و جیهانا ئیسلامی ل سالا (1952) بو ترکیا بو پاشی جاره کا دی زڤریتە ویری و بو ماوی چەند سالا کا وانەیان ل زانکویا ئەنقەرە کولیژا ئیلاهیاتا دیژیت ل سالا (1959) دزڤریتە ئەلمانیا ل زانکویا بون دەست ب وانە گوتی دکەت، شیملی سەرەدانا چەندین دەولەت و باژیرن روژەهلاتی کرینە و فیرو چەندین زمانا بویه وەکی ترکی و فارسی، دیسان ل سالا (1967-1992) چیتە زانکویا هارفارد ل ویلیەتین ئیکگرتین ئەمریکی وانەیان ل سەر ئیسلام ل هندی دیژیت پاشی دزڤریتە باژیری بون. شیمل خودان چەندین بەرەم و نفیسین بویه، چەندین ریزلینان ل وەلاتین جودا جودا وەرگرتینە، پشی خزمەتە کا زور بو مێژو و تەصەوفا ئیسلامی پشکیشکری ل بون ل 26/چریا ئیک/2003 دمريت. (بیرجل، 1998، 26-27).

پشکا دو: سوفی و ریکا بەرهف خودی قە:

1- موری و قوناغین ریکا بەرهف خودی قە:

ئیک ژ خالین هەرە گرنگ بەحس لیبهیتە کرن ئەوہ سوفی و ریکا بەرهف خودی قە یه، لی بەری بچینە دناڤ وردین ویدا یا فەرە ل فیرو دیاربکەین کو جیاوازی دناڤهرا تهریق و تهریقە (الطریق و الطریقة) ل دەف سوفیان هەیه، دشیان دایە یژین کو تهریق ئەو ریبازە یان ریکا دا موری بگەهیتە ئارمانجی دگریته بەر و ئەفە پتر د قوناغا دەستپیکا تەصەوڤی دا بو ئانکو دەمی تەصەوڤ ل سەر ئاستی تاکە کەسان بو، بەلی تهریقە ل سەر دەمین دیدا پەیدا بو دەمی تەصەوڤا ب کومەل و ریکخستی دەرکەڤتی کو دگوتنە وان کومەلا تهریقە کو دخالین بهیندا ب وردی ل سەر پاوهستین. ل دەستپیک پیدڤیه تیگەهی موری رونبکەین، مەبەست ژ پەیفما موری ئەوہ ی ژ دیتی هاتیه دابرین، ژبو خودای مەزن دەستبەداری خواستین خو بوی ژبەرکو دزانی چ تشت بی خواست و قیانا خودی دەرەوونی دا پەیدانا بیت،

هوسا خواستا وی دهیته ژناڤهرن و چ تشت نه‌فین ئەو نه‌بیت یی خودایی مه‌زن دفت، ئانکو ئەو که‌سه‌یه داخازکه‌ری پاڤژیا راسته‌قینه‌یه.⁽¹⁾

شیملی دا دیارکرن کو ته‌ریق لده‌ف سوفییان دئاینین جیاوازا وئی وان قوناغ و پینگا‌فا‌یه کو به‌ره‌ف خودی‌فه دچن، دابه‌شکرنا مه‌سیحی بو قوناغین ته‌سه‌وئی بو (ته‌جرید و موشاهده و که‌شف) دهیته دابه‌شکرنا تاراده‌یه‌کی وه‌که‌ه‌فی دگهل دابه‌شکرنا ئیسلامی بو ته‌ریقا سوفی هه‌یه ئەوژی (شه‌ریعت، ته‌ریقه‌ت، حه‌قیقه‌ت)، ته‌ریقه‌ت ئانکو ئەو ریکا سوفی دگریته‌به‌ر وه‌سا دهیته زانین کو ریکه‌که ژ شه‌ریعه‌تی دا ده‌ردکه‌فیت کو پیدفیه هه‌ر موسلمان‌ه‌ک دئی ریکی‌دا بچیت، ئەزمونا سوفیگه‌ری یا راست و دروست نابیت ئە‌گه‌ر لدویف بنه‌مایین شه‌ریعه‌تا ئیسلامی نه‌بن. (شیمل، 2006، 113).

دابه‌شکرنا ریکا به‌ره‌ف خودی‌فه ب هه‌رسی قوناغین وئفه ب گویره‌ی وئ گوتنا ئیخستینه پال پئغه‌مبه‌ری (د.خ): شه‌ریعت په‌یفین منن و ته‌ریقه‌ت کارین منن حه‌قیقه‌ت ئەحوالین منن⁽²⁾، ئانکو هه‌ر ئیک ژ شه‌ریعت و ته‌ریقه‌ت و حه‌قیقه‌ت ب ئیک و دو‌فه دگری‌داینه. (شیمل، 2006، 113). دیسان شیملی دیارکریه‌گه‌له‌ک ژ هوزان‌فانا ده‌وزانین خودا و سوفیان دگوتنن خودا لسه‌ر لایه‌نین جیاوازا یین فان هه‌رسی قوناغا ئاخفتینه کو هنده‌ک جارا په‌یفا مه‌عریفه ل جهی (حه‌قیقه) بکار‌دئینان ل تورکیا ژی ئەف قوناغه ب فی شیوه‌ی نافکرینه:

شه‌ریعت رامانا وئ یاته بو ته‌یه ویا من بومن
و ته‌ریقه‌ت راماناوئ یاته بو ته‌یه ویا من ژی بوته
و مه‌عریفه‌ت راماناوئ بومن وته چ تشت نین⁽³⁾

رامان ژی ئەوه کو سوفی دفت دقوناغا ته‌ریقه‌تی دایی خونه‌ویست بیت واته خو ژیرکرن ژبه‌ر ئەوین دی به‌لی دقوناغا مه‌عریفه‌دا ئەو جیاوازا دناڤه‌را یامن و یاته ب ته‌نیا یا زاتی خودی‌نامینیت. (شیمل، 2006، 114). ئەفه‌ژی ژبه‌رکو ئارمانجا کار ژبو دکهن و ژیا ناخو بو ته‌رخان دکهن گه‌هشتنا وانه بو راستی‌کو ئەوژی هه‌بونا په‌رده‌پوشه (الوجود المحجوب)، و لیگه‌ریان ل حه‌قیقه‌تی نه‌یا مادی و نه‌یا گه‌وره ویا ئەزلیه و نه‌یا نوئ یه (حادثة) و ئیک بتی یه د‌زیده‌بوئی دانینه، یا که‌قنه ب که‌قناتیا فه‌لسه‌فی به‌لکو که‌قناتیا ژیری مرو‌فان ژبه‌رکو جیهانا به‌ره‌ه‌ست (محسوس) ب دیاردین زور و یین گهور تژی، داخازکه‌ری راستیا په‌هایی ئیکی بتی داخاز دکهن کو زیده نه‌بیت و یا جیگر ویا نه‌گوربیت (عفی، د:ت، 12).

ئانکو دشیان دابه قوناغین ته‌ریقا سوفی بو هه‌رکه‌سه‌کی لدویف دیتنا شیملی ل فان خالین لخوا‌ری دیاربه‌کهن:
أ- ئەرك ده‌ستپیک لسه‌ر ملین وی که‌سئ دفت ره‌وشتی ریکا سوفی بگریته به‌ر ماچیکرنا ده‌را‌زینکا شه‌ریعه‌تی (تقبل عتبه‌الشریعه) یه. (شیمل، 2006، 114)، چونکی ریزگرتن ل شه‌ریعه‌تی و چا‌فدیریکرنا فه‌رمانین شه‌ری پشکه‌که ناهیته جوداکرن ژ سیسته‌می سوفی یی گشتی (نیکلسون، 1947، 77).

ب- مورید پیدفی ب ربه‌ره‌کی (مرشد) ه‌کی هه‌یه کو رینیشاندهریبت و گرتنه‌به‌را ره‌وشتی ریکا روحی دناڤ مه‌قامین جیاوازا فه‌دگو‌ه‌یزیت و ریکا گه‌هشتنا ب ئارمانجی نیشادده‌ت ئەوژی (شیخ)ه، له سوفیگه‌ریدا مه‌به‌ست ژ په‌یفا شیخ ئەوه یی ریکا راست گرتی، مه‌ترسیین وئ دزانیت و رینیشاندهریا موریدی دکهن کا ئەو ریکه چ مفای دگه‌هینیتی وچ خراییی، ئەوه یی دین و شه‌ریعت ددلین مورید و داخازکه‌رین زانستی قایم کری، ئەوه حه‌ژیکرنا خودی بو بهنده‌یا دیارکری و یا بهنده‌یا بو خودی دیارکری، ئەو خوش‌تفتیرین بهنده‌یی خودی‌یه⁽⁴⁾، فه‌رمودا

په‌مبه‌ری (د.خ) (الدين النصيحة) (مسلم، 1991، 583-586) لده‌ف سوفیایان یا خوش‌تشی بو چونکی وه‌سا دیت به‌رده‌وام چا‌فدیریک‌نا موریدی مه‌رجه‌کی پیدقی یه بو پيش‌شفه‌چونی، و ب بورینا ده‌می نمونه‌یا شیخی ته‌ریق‌ی ته‌قی چا‌فدیریا موریدی دک‌ت پتر پيش‌شفه‌چو هه‌تا سوفیپن داوی شیخی ته‌ریق‌ی وه‌کی په‌مبه‌ر ددانان چونکی فه‌رموده‌ک یان گوتنه‌ک هه‌یه دی‌ژیت: (الشيخ في صحبة كالبي في قومه)⁽⁵⁾. هه‌روه‌سا ده‌یته‌ گوتن هه‌می په‌مبه‌ر بو هندئ هاتینه‌ دا کیماسیپن گهلین خو به‌رامبه‌ر که‌مالا خودئ دا، لاوازا وان به‌رامبه‌ر هیژ و شیانیپن خودئ و سته‌مکاریا وان به‌رامبه‌ر دادپه‌روه‌ریا خودئ نیشان بده‌ن، شیخ ژی ب هه‌مان شیوه‌ کاری وی ته‌وه‌ ته‌قی چه‌ندی نیشا موریدی خو بده‌ت (شیمیل، 2006، 116). لدویف ته‌قی چه‌ندی یا فه‌ره‌ ئاماره‌ ب شیوازی ره‌فتارک‌نا شیخی دگهل موریدی دماوی گرتنه‌ به‌را ره‌وشتی ریکا روحی بده‌ین:

- 1- دفتیت شیخ ته‌وی ب فیرک‌نا ریباز و مه‌شقیپن روحانی رادبیت لده‌ستپیک‌ی موریدی تاقی بکه‌ت هه‌تا بزانیپن شیانیپن به‌رگه‌گرتنا وان سه‌ختی و دژوارپن دریک‌ی دا هه‌نه‌؟ کو هنده‌ک جارا لهر ده‌رگه‌هی بو ماوی چه‌ندین روژا ده‌یلا و گه‌له‌ک جارا ل ده‌ستپیک‌ی ب دژواری ره‌فتار دگهل دکر، نه‌ریت هوسا بو داخازا ژ موریدی ده‌اته‌ کرن کو بو ماوی سی‌ سالا کاربکه‌ت به‌ری فه‌رمی ب هه‌قالینیا شیخی به‌یته‌ قبولک‌رن، ل سالا ئیک‌ی دا دخزمه‌تا خه‌لکی دابیت و سالا دوی دا مژویلی خودا په‌رسی بیت و ل سالا سی‌ دا چا‌فدیریا دل‌ی خو بکه‌ت (شیمیل، 2006، 116).
- 2- بو ملکه‌چک‌نا موریدی چه‌ندین ریک‌ هه‌بویه‌، داخاز ژ ده‌اته‌ کرن خازخازوکی بکه‌ت دا خه‌لک ره‌فتاره‌کا خراب دگهل بکه‌ن و ئارمانج ژفی چه‌ندی په‌روه‌رده‌ک‌نا وی بو نه‌ژ بو ده‌اته‌کی مادی بو، هه‌روه‌کی ته‌بو به‌کری شبلی(م:334مش/945ز) روژه‌کی ژ مه‌زنه‌ زه‌لامین ده‌وله‌تی بو گه‌هسته‌ باردوخه‌کی ب فی شیوه‌ی ده‌ربین ژی کر، دوی باوه‌ری دام هه‌ژارترین دروستکه‌ری خودئ مه‌، بتنی دوی ده‌می دا جونه‌یدی به‌غدادی(م:297مش/909ز) فه‌بولکر، موریدی به‌رگه‌گرتنا فان تاقیک‌نا نه‌بو ته‌گه‌ر باوه‌ریه‌کا تمام ب شیخی نه‌با، ته‌ف بنه‌مای کو هه‌بو دفتیت هه‌ره‌ه‌بیت قه‌بولک‌رنه‌کا پيش‌وه‌خته‌ دناقه‌را شیخی و موریدی دا، گه‌له‌ک ژ سوفیایان بو سالیپن دریزل جیهانا ئیسلامی ل شیخه‌کی هوسا دگه‌ریان کو باوه‌ری پنه‌ه‌بیت و گه‌له‌ک جارا شیخی ژی مورید قه‌بولنه‌دکر ته‌گه‌ر نا‌فی وی د (اللوح المحفوظ) دانه‌بیت (شیمیل، 2006، 117). بیک‌گومان ته‌فه‌ژی لدویف باوه‌ریا وان بویه‌ ودبیت مه‌ره‌ما وان کومبون و لیک‌گونجان‌دنا وان، په‌مبه‌ری (د.خ) گوتیه: (إن الارواح جنود مجنده ما تعارف منها ائتلف) (مسلم، 1991، 2031).

- 3- ته‌گه‌ر موریدی سی‌ سال خزمه‌تکر ئیدی ژ هه‌ژی هندئ یه‌ خه‌رقه⁽⁶⁾ بکه‌ته‌ به‌رخو و ببیته‌ خه‌رقه‌ پوش کو نیشانه‌ک بو، بو وان یپن دقایان ببنه‌ سو‌فی⁽⁷⁾، چونکی په‌یوه‌ندیا شیخی دگهل قوتایی وی سی‌ په‌هه‌ند هه‌بو کو ب کرنه‌به‌را خه‌رق و فیربونا وی بو زکری و هه‌قالینیا وی بو شیخی کو ژ خزمه‌تک‌رن و په‌روه‌رده‌ک‌رن پیک‌ده‌ات جیه‌جی دبیت، شیمیل ته‌و چه‌ند ژی دیارکر کو د ته‌صه‌وفا دره‌نگ دا دو جورپن خه‌رقا هه‌بو ته‌و ژی (خه‌رقا ئیرادی) کو مورید ژ وی شیخی سو‌یند بو خاری و هاق‌سو‌زی وی ده‌ست دک‌ه‌فیت و (خه‌رقا ته‌به‌روکی) کو دبیت ته‌فه‌ ژ چه‌ند شیخه‌کا ده‌ست بکه‌فیت کو دگهل ژیا‌بیت یان ماوی سه‌ردانیپن وی دا دیت بیت کو ئیک‌ ژوان شیخا ته‌و که‌سه‌ دیت بیت ژه‌ه‌ژی هندئ یه‌ کو تشته‌کی ژ به‌ره‌که‌تی ژ وی وه‌رگ‌ریت، به‌لی خه‌رقا ئیرادی بتنی شیخی به‌رپرس ژ په‌روه‌رده‌ک‌نا موریدی یا روحی دده‌تی و چ شیخپن دی نه‌شیپن بده‌نی. (شیمیل، 2006، 117) ئانکو دبنه‌ره‌تدا مه‌ره‌ما شیخا بو

- موريدا خه رقا ئيرادي بو، خه رقا ته به روکي شوپاننده ب خه رقا ئيرادي ئانکو خه رقا ئيرادي بو موريدى ب دروستيه وخه رقا ته به روکي بو يي لاساکه ر، نه گه ر که سه کی لاسايا ميلله ته کی کر نه و ژ وانه. (السهروري، 2006، 1/113).
- سه باره ت رهنگي خه رقي شيمل ئامازه دايي کو پتريا جارا شينه کي تاري بو کو بو گه ريانا يا باش بو چونکي پيس بون زیکا تيدا ديار نه دکر و دهه مان ده مده ئه ف رهنگه راما نا خه م و کوفانا بويه کو پيدايي يه رهنگ وه سا سوفي ده ريخيت کويي فقه تيايه ژ دونيا يي. سه رده ميئن دويقدا هنده ک تايغه يا رهنگيئن جلکيئن خو لدويث مه قامي سوفي هه لبارتن و په يفا سهوز پوش (سبزپوشا) فارسي ئانکو خوداني جلکيئن که سک نازنافه ک بو، بو وان که سا نه فتن حاله ته کي روحي يي بلندا دزيان جاج فريشته بن يان پيغه مبه ر يان خدر يان رتيه رين ته صه وفي بن. (شيمل، 2006، 117-118).
- 4- نه و موريدى ده يته قه بولکرن دهه قالييني دا وه کي (کورى شيخي) لي ده يته ده يته هژمارتن به شه ک ژ وي هه روه کي ديژن (کور به شه که ژ بابي) کو هه رده م ده يته گوتن شيخ هاريکاريا موريدى دکه ت هه تا دبته خودان دله کي راست و ره وان و خوارني ژي ده تي وه کي دايکا به لي خوارنه کا روحي. (شيمل، 2006، 118).
- 5- شيخ چرکه چرکه و سات به سات سه ره رشتيا به رزبونا روحي يا موريدى دکه ت تايبه ت دچل روژا خه لوه تيدا کو هه ر ژ ده ستپيکي ببو گوژي سه ره کي ده ته صه وفي دا کو نه فقه بو چل روژين ديدارا موساي دگهل خودي دزقريت: ((واعذنا موسى ثلاثين ليلهً وأتممناها بعشرٍ—فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَزْبَعِينَ لَيْلَةً...)) [الأعراف: 142]. هه روه سا شيخ خه ونيئن موريدى ژي شروقه دکه ت هه تا هزروبيرن وي ژي دخوينيت؟! ل چه رخين ئيکي ژميژويا بزاقا سوفيگه ريي دهاته گوتن پيدقيه موريد گوهداريا شيخي بکه ت وه کي که سي مري دده ستين مريشوي دا (شيميل، 2006، 119)، ئانکو پيدقيه موريد بزانيت کو هه ر هه لويسته کي شيخي بو وي يا ئالوز بو به يانکرن وسه لماندنا وي بو ديارکرنا دروستيا وي لده ف شيخي هه يه ب تمامي چيروکا موسي (عليه السلام) دگهل (الخصر) ي کو هنده ک هه لويست لده ف ديتن نکولي ليدکر پاشي ده مي بو موسي شروقه کرين لايه ني دروست بو ديار بو. (السهروردي، 2006، 1/111). هه روه سا شيملي گوت غه زالي بخو کو نوينه ريي ره وتا ته صه وفا مام ناوه ند ل چه رخي (5مش/11ز) ديت کو پيدايي يه موريدى ملکه چيه کا ته مام و ره هايي بو شيخي هه بيت نه گه ر شيخ هه له ت بيت ژي چونکي نه و فايدى ژ خه له تيا شيخي دبيني پتره ژ وي مفاي يي ژ راستيا بوچونا وي وه رگريت، بيگومان دي في هه لويستي ژي دا ده رنه نجامين مه ترسيدار هه بون و نه فقه بو ئيک ژ هوکارين دويرکه فتنا هنده ک موسلمانين سه رده مي نوکه ژ ته صه وفي، به لي پيدايي يه بزانيئن کو ئارمانجا سه ره کي يا بها بو چونکي شيخ وه کي پزيشکي يه نه خوشيئن ده روني مروفي ده ستنيشان دکه ت. (شيمل، 2006، 119).
- ئانکو وه سا بومه ديار بو کو شيمل ژي دگهل هندى يه کو موريدى ملکه چيه کا ته مام و ره هايي بو شيخي خو هه بيت و به ره فاني ژي ژيکر وه سادا ديارکرن کو نه گه ر بو روپي سه رقه وه سا ديار ببيت کو نه ف ملکه چيا ره هايي يا دروست نينه به لي پا ئارمانجا وان يا سه ره کي ئارمانجه کا پله به رز و بها بويه.
- 6- سه ره دانا شيخي لسه ر موريدى نه رکه کي ثاييني بو چونکي نه و لده ف وي بده ست دکه فيت لده ف که سه کي دي بده ست ناکه فيت، خزمه تکرنا وي شه ره فه که موريدى شانازي پيدبر، و ديدارا شيخي نه گه ر جاره کي بتي ژي بيت راما نا وي گه هشتنه ب پله يه کا بلندتر. (شيمل، 2006، 119).
- 7- ئيک ژ خالين دي يين گرنگ شيملي ئامازه پيدايي نه وه کو شيخي رتيشاندهر دقيت زانين و شاره زايه کا باش ب ناخ و ده روني هه بيت هه تا به هره يين قوتابيئن خو و جهين چاککرنا وان بزانيت و لدويث في يه کي فتریکات، له ورا ب

گوږه یی څی چه ندي دهیته زانين ټامرازين په روه رده کرنا روجی ټیک ټامراز نه بویه به لکو هر ټیک و لدویف شیانين وی، بو نمونه یا رها بو مورید ژ خه لوه تا چل روژی بو ماوه یه کی بهیته به خشین ب هوکاری هندئ کو ژ لایه نی روجی فه شیانين پیدفی نین چونکی دخه لوه تا چل روژی دا دبیته نه گهری پیدابونا گهورینه کا کویر د تیگه هشتا وی دا و دبیت ټه ف خه لوه ته بو موریدین لاواز دبیته ژیده ری مه ترسی ل جهی دبیته ټامرازه ک به ره ف پیشفه چونی بجیت، له ورا باشتر ټه وه هه ټالینیا که سان بکه ت چونکی کارتیکرنا ټالوگور و پیشه نگیښ باش مفاتره بو په روه رده کرنا روجا وی. (شیمل، 2006، 120).

ټانکو مه رهم ژ جوره جوریا ریکن په روه رده کرني ژشيان و خولبه رگرتنا موریدی به رامبه ر ټاسته نگ و زه حمه تیټ ریکا سوفی دهات ټانکو هر ټیک لدویف شیانين وی ژلایه ن شیخی رټینشاندره ره فتار دگهل دهاته کرن. وه سا رون دبیت کو ریکا سوفی یا درټ و ب زه حمه ته، ملکه چیه کا به رده وام و جیهاده کا نه فسی. لسه ر موریدی داخاز دکه ت، هر چه نده مورید چافدیږیا کارين خو دکه ت هیشتا ژي مه ترسیا غافلبنی ټه گهر بو چرکه یه کی ژي بیت لسه ر ټه دا کرنا ټه رکیښ وی یين روجی لسه ر مایه، و ټه گهر توبه کرنا خه لکی گشتی ژبه ر گونه هابیت توبه کرنا که سین تایبه ت ژ غافلبنی یه. (شیمل، 2006، 124).

هه روه سا شیملی دیارکر کو مورید ل قوناغا سه ره تایي دا پیدفی یه ب هه می گیانی خو به ره ف خودی فه بجیت کو ټه فه ژي ټیخلاسه، هه روه سا ژ ټه رکیښ سه ره کی یين موریدی ټه وه ده می خودا په رستی دا نه فسا خو ژ هزرکنا ب زاتی خودا بمالیت، چونکی نفیژا بی ټیخلاسه چ مفا نینه و هه ر ساته کی ټیمانی بی راستگويانه نه بیت چ پامان نینه. (شیمل، 2006، 124).

ریکا سوفی وه کی پیستری یه دگه هیته ټه سماني کو ریټوار ب هه داری دفی ریکی دا بسه ردکه فیت و دگه هیته به رزترین پله یان د ټه زمونا سوفیگه ری دا. به لی دگهل هندئ ژبی فان ریکن هاتینه به حسکرن شیملی ټامازه ب هنده ک ریکن دی یين کورتر داینه کو سوفیين موسلمان بو گه هشتا ټارمانجی دگرته به ر ژوان: أ- سوفیين موسلمان بو گه هشتن ب بلندترین ټه زمونان ریکه کا دی گرتبونه به ر ټه و ریکه ژي جه زبه (الجبذبه) (8) بو کو دماوی وی دا سوفی ب ټیک چرکه ب حالی وه جد و ویصالی دگه هشتن به لی وه سا دهیته زانين کو په یثا (مجدوب) بو وان کوسا بکار دټینان که عه قلی وان بی ته مام نه بو، هوشی و بیر نه مابون و ژ ریکا ره فتارا سروشتی لادابون چونکی ټه و توشی توفانا هه ژنده یا که شفې بویه. (شیمل، 2006، 120-121).

ژ ټه ټا بوری بو مه دیار دبیت کو شیملی وه سا دایه دیارکرن سوفیين موسلمان ل جهی وی ریکا دویر و درټ ټه ټا مورید گریته به ر بو گه هشتن ب ټارمانجا خو، ریکه کا کورتر هه یه کو ب چه ند چرکه یه کا دگه هنه ټارمانجی کو ټه وژی جه زبه یه بی کو دیاربکه ت کو جه زبه پله یه که ژوان پله یان ټه فین هنده ک ژوان دگه هنی و ریکا گه هشتا ب فی ټاستی ب تیگوشان و بده سته ټینان و کارکرني نینه وه کی هه می ټاست و مه قامین دی به لکو ب هه لټارتن خودی یه بو هنده ک که سین ریکا سوفی گرتینه به ر هه ر وه ک ژ تیگه هی وی رون دبیت، ودقیت ژیرنه که ین گه له ک که سان بو گه هشتا هنده ک ټارمانجین خو یين تایبه ت دویر ژ یين سوفیاتی، وه سا داینه دیارکرن کو یين دحاله تی جه زبی دا، بیگومان ټه فه ژي ژ سروشتی هنده ک که سان بی دویر نینه.

ب- هه روه سا شیملی گوت نابیت گوتنا هنده ک سوفیان لبه ر چافنه گرین کو ټه وان گوتینه بی رټینشاندره ریکا سوفیگه ری گرتینه به ر، ناسنافی (ټه وپسین) لسه ر وان داناینه کو ټه فه ژي بو ټه وپسین. قوره نی (م: 37 مش / 657 ز)

هاچهرخی پیغه مبهری (د.خ) ل یه مهنی دزقرین، ئیک ژ سوفیپن مهزن دیژیت کو پیغه مبهری (د.خ) بخو ژلایه ن روحی دهستی وی گرتیه، چونکی هر ژ کهفن دا سوفیان باوهری ب هندی هه بو کو دشین ب ریکا شیخه کی نه دیار یان ب ریکا وهلیپن مری پله بهرز بین و ببه رینیشاندهرین وان وه کی روحا نه بو یه زیدی به ستامی دریکا سوفیپن دا رینیشاندهری خهرقانی بو و روحا هه لاجی ژی ئیلهامبه خشی عه تتاری بو. (شیمیل، 2006، 121).

ت- دیسان شیمیل دیارکر کو ریکه کا دی بو رینیشاندهری ب ریکا شیخه نه ژ مروغان هه بو؟! نه وژی رینیشاندهریه ب ریکا (الخضر-) نه فی موسا پیغه مبهری هه فالینیا وی کری و نا فی وی د سوره تا که هف دا نه هاتیه، قال تعالی ((فوجدنا عبدا من عبادنا آتیناه رحمة من عندنا وعلمانه من لدنا علما)) (الکھف: 65) نه وهلییه هاریکاری ریتواریه ژ ئافا ژیان قه خاریه هه رگیز نامریت، سوفیان دگه ریانین خودا جاروباران دیت. ئیلهام دای و بهرسقا پرسیارین وان ددان و ژمه ترسیا ژی دپاراستن و دهنده ک حاله تین تایبه ت دا خه رقه ژی دای و نه ف ئاخفتنه لسه ر (الخضر-) ی دمژویا سوفیاتیی دایا باوهر پیکری بو چونکی سوفی دماوی فی چه ندی دا هاته هژمارتن گریدای مه زترین ژیده ری ئیلهاما وهی یه ئین عه ره بی ماموستای ته صه وفا درهنگ (م: 638 مش/ 1241ز) بانگه شا هندی کر کو خه رقه ژ (الخضر) وه رگرتیه. (شیمیل، 2006، 121).

شیمیل داخویاکرن کو نه وروپا سوفیگه ری ب بزافه کا دویر که تی ژ بنه مایین ئیسلامی و گرنگی دان ب ئیمانی هژمارتن، کودبیت هنده ک ده برینیت شیعی یین شاعرین فارس یین داوی یان دیتنا وان بو ده رویشین خازخازوک نه فین دویر ژ ئیخلاصی کارتیکن لیکریت، هوسا په یفا سوفی بو هه قرامانا په یفا بیباوهر (ملحد) ل روژئافای. (شیمیل، 2006، 122).

به لی شیمیل نه ف چه نده ب رونی ره ت کر و گوت ب دلنیا یقه نه ف چه نده یا راست نینه، نابیت وی چه ندی ژیریکه یین کو شه ریه ت نه وه نه و قورئان پی هاتی و پیغه مبهری (د.خ) رونکری، نه وان نه ک هه ر فه رز رهنه کرینه به لکو داخاز کرینه پی پابه ندبن، نفیژکر و روژیگرتن و نه نجامدانا فه ریزا هه جی لده ف سوفیان کیتمترین ئه رکیین ئایینی بون بی وان هه ر مه شقه کا سوفی بی سود و بی پامان دبیت. دیسان دیژیت نه گه ر نه م باوهریکه یین نه وان لسه ر وان هاتیه نفیسین هنده ک سوفی هه بون نژیکی هه فتی جارن فه ریزا هه جی نه دا کریه ده مه کی دا ب ته مامی دلنیا بون کو کورسیا زاتی خودای که عبا دروستکری ژبه را نینه به لکو نه و که عبا ددی به نده پی راستگودایه، خودی ژی ددی دا ته جلا دکه ت لده ف نه و که سی ریکا خو ته مام کری. (شیمیل، 2006، 122).

هه ر دیسان خواندنا قورئانی ژی ژ ئه رکیین گرنگ بو لده ف سوفیا چونکی قورئان ئاخفتنا خودی یه نه وه روحی به ره ف بلنداهی قه دبته هه تا نه گه ر به هه شت و دوزه خی گرنگی لده ف خودانین هه ژیکرنا سوفی نه بیت به لی نه وان دزانی کارین وان دی به ره مه یین خو هه بیت و ژ فه رمودی پیغه مبهری (د.خ) کو هه رده م هه زدرن دوباره بکه ن (الدنیا مزرعه الاخره)⁽⁹⁾ بو، چونکی هه ر کاره کی به ره مه هه بیت دی موریدی پالده ت به ره ف ریکا بلندبونا ئارمانجا خو بجیت یان ژی دی ریکی لیگرت. (شیمیل، 2006، 122-123).

2- حال و مه قامه کان:

حال و مه قام دو پرسین گرنگ و بنه ره تینه د ژانا سوفیاندنا و سه رجه م میژویا سوفیگه ریا ئیسلامیدا نه و قوناغین پیشکه فتنا روحی نه کو پیدی یه مورید تیدا بژیت، چونکی نه و ریکه نه فا پیدگه هیته پله یین بلند. ب پشتبه ستن ب

ئایه‌تین قورئانی کو داکوکی ل هندی دکهن دقیت مروف به‌رده‌وام به‌ره‌ف پله‌یین بلند بچیت، قال تعالی: ((یرفع الله الذین امنوا منکم والذین اوتوا العلم درجات)) (المجادلة: 11). دشیاندايه ییژین ئەحوالا س‌روشته‌کی زاتی هه‌یه و مه‌قامان س‌روشته‌کی بابە‌تی هه‌یه. ئانکو مه‌ره‌م ژ مه‌قام، مه‌قامی به‌نده‌یه دده‌ستین خودیدا، راپونا وی ب ئەنجامدانا په‌رستن ومجاهداتا و وه‌رزشا و قه‌قه‌تیا ب خودایی مه‌زن. (الطوسي، 1960، 65)، حال ئەو تشته ده‌یتە دلیدا ب ئاره‌زویی ب کارکرن وئینان. (الکاشانی، 1992، 81).

شیملی ژ ب فی شیوه‌ی پیناسه‌ کرینه: حال ئەو تشی خودی ددی به‌نده‌یی خودا دئینیه‌ خار بی کو به‌نده‌ی شیانیڤه‌ تکرنی ده‌می هاتی و زفراندنی ده‌می چونی هه‌بیت. سه‌باره‌ت مه‌قام ئەو دوخه‌کی به‌رده‌وامه‌ کو مروف دشی ب په‌نج و خه‌باتا خو ب پله‌یه‌کا ده‌ست‌نیشان کری بگه‌هیتی. (شیمل، 2006، 114) ئانکو به‌ره‌می کارین مروقیه‌ و حال ئەو دیاریه‌کا خودایی یه‌.

شیملی دا دیارکرن کو په‌یفا (حال) دزمانین جیهانا ئیسلامی یا سه‌رده‌میانه‌ دا ب راپانا سه‌ره‌گره‌می و وه‌جد ده‌یت، مه‌قامان ئەو قوناغن کو مورید ب زوه‌دی و په‌وشتی دگه‌هیتی کو دوی ده‌می دا ئەرکین تایه‌ت ب هه‌ر مه‌قامه‌کی قه‌ ب باشی جیبه‌جی دکه‌ت. ده‌مه‌قامی ترس دا نابیت هه‌مان تشته ده‌مه‌قامی په‌شیمانی دا بکه‌ت، هه‌روه‌سا دیارکر و گوت نابیت مه‌قامه‌کی به‌یلت ئەگه‌ر هه‌می ئەرک و پیدفین وی مه‌قامی جیبه‌جی نه‌که‌ت. گه‌ورینا وان ئەحوالین بو ده‌ین ب گوره‌ی وان مه‌قامین تیدا دژیت، حالی گرتنی (القبصن) ده‌مه‌قامی خه‌ریونی (الشوق) دایه. (شیمل، 2006، 114-115). ئانکو ئەگه‌ر موریدی ب تمامی مه‌قامه‌ک ب ده‌ست نه‌ئینابیت و داخازا مه‌قامه‌کی دی بکه‌ت وه‌کی وی که‌سیه‌ به‌ری هه‌رسکرنا خوارنی ده‌رمانی په‌وانی بخوت ئانکو دیبیته ئەگه‌ری تیکچونا وی. (به‌رزنجی و که‌سنه‌زانی، 2023، 951).

بیرمه‌ندین ته‌سه‌وفی پشتراست نه‌بون کو دشیان دابیت گرتنا ئەو حالی سه‌ر موریدی دا ده‌یت بو ماوه‌یه‌کی درێژ به‌یلت، هه‌روه‌سا شیملی ئاماژه‌ ب هندی دایه‌ کو جیاوازی دپولینکرنا مه‌قاماتا دا هه‌یه و هه‌روه‌سا وه‌سفکرنا هنده‌ک ئەزمونین ته‌سه‌وفی کو ئەفین هنده‌ک جارا کرینه حال و هنده‌ک جارین دی مه‌قام. (شیمل، 2006، 115).

خوانده‌قان دماوی خواندنا وی بو په‌رتوکین ته‌سه‌وفی ئەف چهنده‌ بو دیار دبیت، دژیده‌رین ته‌سوفی دا تایه‌ت ئەوین لسه‌ر حال و مه‌قامان ئاخفتین تیکه‌لییه‌ک دنایه‌را حال و مه‌قاماندا دروست کرینه کو هنده‌ک مه‌قام کرینه حال. بو نمونه‌ شیمل دیژیت جیاوازی دبوچونین سوفیان دا هه‌یه کو ترس و په‌جا مه‌قامان یان حال هه‌ر چهنده‌ طوسی (طوسی، 1960، 89-92) ب حال داناینه، به‌لی ئەگه‌ر ب په‌وانگا لایه‌نی ده‌رونی به‌ریخو بده‌ینی دیبیین ده‌ینه‌ هژمارتن ژ مه‌قاماتا چونکی هه‌ستکرن ب ترسی گوشه‌کا سه‌ره‌کی یه‌ لده‌ف هه‌ر موسلمانیه‌کی چاک (شیمل، 2006، 145-146)، هه‌روه‌سا طوسی (ه‌وگری، نژیکون، شه‌وق) ژ ئەحوالا داناینه (طوسی، 1960، 84-85 و 94-97) شیملی گوت ئەو ژ مه‌قاماتین هه‌ژیکرنی نه‌ (شیمل، 2006، 152). نه‌به‌س ئەفه‌ به‌لکو هه‌تا ریزبه‌ندیا مه‌قامات بخوژی جیاوازی دنایه‌را وان دا هه‌بو، دشیان دایه‌ مه‌قامات به‌ینه‌ گه‌ورین لدویف شیانیڤه‌ موریدی و دبیت خودی نعه‌تا خو لسه‌ر موریدی دا بینیه‌ خار ب گه‌ورینا مه‌قامی یان حاله‌ته‌کی دی بده‌تی بیکو هوکاره‌کی دیار هه‌بیت. (شیمل، 2006، 115).

شیملی ئاماژه‌ دا سی دابه‌شکرین جیاواز بو مه‌قاماتا ب فی شیوی لخوازی (شیمل، 2006، 115):

مه‌قام لده‌ف (ذي النون المصري) (م: 245 مش/859ز) باوه‌ر و ترس، گویریایه‌لی و داخازی، هه‌ژیکرن و ئازار و ته‌وه‌کول و دیژن ئەف هه‌رسکیکن دوماهی هاته‌نه‌ بنافکرن ب (التحیر) پاش هه‌ژاری پاشی په‌یوه‌ندی (الاصفهان)،

1996، 374/10)، سه‌بارهت هافچه‌رخێ وی یه‌حیای کورێ معاذ (م: 257/مش/871ز) مه‌قاما درێزبه‌ندیه‌ کا نێزیک ژ شیوێ وی یێ گشتی و به‌رنیاس ده‌ه‌ژمیریت: توبه‌کرن پاشی زوهد و ترس و خه‌ریبون پاشی هه‌ژیکرن و دوماهیکی مه‌عریفه (الاصفهان، 1996، 64/9). سه‌بارهت سه‌هلێ توس‌توری (م: 283/مش/896ز) کو ب چهند ساله‌ کا ژ یه‌حیای بچوکت‌ر بو رێزبه‌ندیا مه‌قاما ب فی شیوه‌ی ده‌کت: به‌رس‌فدانا بانگه‌وازا خودایی، به‌ره‌ف خودی چون، توبه‌کرن، لیخوشبون، خه‌لوه‌ت، جیگری و هزرکرن و مه‌عریفه و په‌یقین و پالفته‌پی (الاصطفاء) و هه‌قالینی. زیده‌باری هندێ کو د ژیده‌راندانه‌ لسه‌ر هنده‌ک مه‌قامین دیت‌ر ئاخفتینه‌ به‌لێ شیملی گوت مه‌قامین ژه‌میان گرنگ‌تر دی مین، په‌شیمانی و ته‌وه‌کول و هه‌ژاری کو ئه‌فه‌نه‌ موریدی به‌ره‌ف خوشی‌ی فه‌ دبه‌ن یان لایه‌نن جیاواز ژ نیعمه‌تا هه‌ژیکرن یان به‌ره‌ف مه‌عریفی فه‌ دبه‌ن بێگومان ئه‌فه‌ژی لدویف رادا دلگیروده‌بون و دوخی روحی یێ مورید تیدا، بویه⁽¹⁰⁾. (شیمل، 2006، 116).

پشکا سی: ته‌ریقه‌یین سو‌فی:

پشتی به‌لاقبونا هه‌زا سو‌فیگه‌ری ل چه‌رخین ده‌ست‌پیکێ یین مشه‌ختی کو هنده‌ک که‌سین زاهد داخوازا ده‌ستبه‌داربونا خوشیین دونیای و چونا به‌ره‌ف خودی فه‌ دکر، ئه‌ف داخوازکرنه‌ ب بورینا ده‌می پێشکه‌فتن ب خو‌فه‌ دیت ول سه‌رده‌مین دویفا بونه‌ ته‌ریقه‌ کو شیخ ریفه‌به‌ر و سه‌ره‌رشتیار بو، خودان چه‌ندین مورید و ده‌رویش بو. ئانکو سو‌فیگه‌ری دابه‌ش بو لسه‌ر چه‌ندین ته‌ریقه‌تان. ته‌ریقه‌یین سو‌فی ژوان بابه‌تان بو شیملی گرنگی پیدای و لسه‌ر راوه‌ستبای لی به‌ری نیرینین وی لسه‌ر ته‌ریقه‌یین سو‌فی دیاریکه‌ین یا پیدی یه‌ ئیکه‌م جار لسه‌ر تیگه‌هی ته‌ریقێ براوه‌ستین.

1- تیگه‌هی ته‌ریق:

لده‌ست پیکێ یا پیدی یه‌ ئاماژه‌ یێ بده‌ین کو په‌یفا ته‌ریقه‌ چه‌ندین جارا دقورئانا پیروزدا هاتیه‌، بو نمونه‌ خودایی مه‌زن دیژیت: ((وَأَنَا مِنَ الصَّالِحِينَ وَمِمَّا دُونَ ذَلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَادًا)). (الجن: 11) هه‌روه‌سا ((نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِنْ لَبِئْتُمْ إِلَّا يَوْمًا)). {طه: 104}، هه‌روه‌سا خودایی مه‌زن دیژیت: ((وَأَلَوْ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَهُمْ مَاءً غَدَقًا)). {الجن: 16}، زیده‌باری چه‌ندین ئایه‌تین دی. پیناسا ته‌ریقێ ژلایه‌ن زمانه‌وانی فه‌ هه‌روه‌کی جه‌وه‌ری (م: 398/مش/1009ز) (الجوه‌ری، 2009، 698) دیارکری ئه‌وه‌: ته‌ریقا میلله‌تی یه‌ و هه‌لبژارتیین وان و ته‌ریقا زه‌لامی مه‌زه‌به‌ی وی یه‌. هه‌روه‌سا دیژن هه‌تا نوکه‌ ئه‌ف که‌سه‌ لسه‌ر ته‌ریقه‌ کا بتنی یه‌، دباردوخه‌ کێ بتنی دابیت. ئانکو دیژن ته‌ریقه‌ ریبازا تایفی یه‌ ژ سو‌فییان، ژیاننامه‌ و مه‌زه‌به‌. (ابن منظور، د:ت، 221/10؛ انیس و اخرون، 2004، 556).

سه‌باره‌ت پیناسا ته‌ریقێ یا زارافی: ره‌وشتی ریکا شه‌ریعه‌تی یه‌ ئانکو کارکرن ب گوێره‌ی فه‌رمانین وی (القشیری، 1940، 46)، هه‌روه‌سا ژ پیناسین دی یین ته‌ریقێ ئه‌وه‌: ژیاناما تایبه‌ته‌ ب وان سو‌فیین به‌ر ب خودی فه‌ چن قوناغ لدویف قوناغی دبرن و بلند دبن د مه‌قاماتا دا. (الکاشانی، 1992، 85؛ الجرجانی، د:ت، 119). پاشی په‌یفا ته‌ریقه‌ هنده‌ک رامانین نوی لسه‌ر ده‌مین دویفا بخو‌فه‌گرت کو لده‌ف سو‌فیین سه‌رده‌میین دره‌نگ دگوتنه‌ کومه‌له‌ کا که‌سان ژ سو‌فییان په‌یوه‌ندی ب شیخه‌ کێ ده‌ستنیشان کریفه‌ هه‌بون، ژبو سیسته‌مه‌ کێ ورد ژ ره‌وشتی

ړوحي ملکه چ بون، ب کومه ل زاويا و رپاگ و خانه قا دزيان يان ژي کومبونين کومه ل دبونه يين جوداجودا دکرن و کومبونين زانستی و زکري ب ريکوپنک دگريدان. (رزوقي، 2017، 42).

ټانکو ژ ټه فا بوري بومه ديار دبیت کو په يفا ته ريقه رامانا رپيازه کا راست و دروست ددهت، لدويث في يه کي چه ند پرسيار دهينه پيشيا مه ټه ري کهنگي ټه ف ته ريقه يين سوفي ده رکه تن؟! بوچي ده رکه تن؟! ته ريقين ده سټيپيکي چ بون ل چ جهه کي ده رکه تن؟! روخسارين ده رکه فتن و بهر فربونا فان ته ريقان چ بون؟! وي بهر سفا فان پرسياران دفان رونکرين لخوا ري هيت هان.

2- ميژو و هوکارين ده رکه فتن ته ريقين سوفي:

پيشتر مه ټاماره دا بوي کو ټه و کهس ريکا سوفي بگريته بهر يا لسهر وي پيدفي ريزگرتن بول شه ريعه تي و پيدفا وي ب هه بونا رپيشانده رهي کو هاريکاري وي دفي ريکي دابکته، ټه و بو دابيته موريدئ شيخه کي و ټه و شيخ دابيته رپيشانده ري وي. به لي ب بورينا ده مي ټه ف کومه لين سوفييان يين ده سټيپيکي پيشکه فتن که فته تيدا ل جهين کومه لين هه لبرار تين بجويک ل چه رخين ټيکي هنده ک تايفين دي يين جورا و جور ژ موريدا لدور شيخه کي پيروز کوم دبون و ژبو کاروبارين خويين ټاييني و دونيا يي لي بزفرن. (شيمل، 2006، 262؛ عيد، 86، 1998-87).

د شياندايه رونتري بيژين ته صه وف ل چه رخين (3و4و5 مش/9و10و11ز) ټه و بو کو شيخي ته ريقه کا ده سټيشانکري هه بو وچه ندين موريد لدور کوم دبون پاشي چه رخين دويفا گهورين که فته تيدا و ته ريقه ده رکه فتن کو ته ريقه يا به يعه و وردئ و جلك و مه ولودين تايبه ت هه بون، زاويه هه بون کو ل ويري کوم دبون و هه ر شيخه کي ته ريقه يه کي خه ليفه هه بون و پتريا جارن شيخاتيا ته ريقه پشتا و پشت بو. (السهي، 2005، 10-11) هوسال چه رخي (6 مش/ 12ز) ټانکو دفي وهختي دا ته صه و في پيشکه فتن بخوفه ديت و هاته گهورين بو بزافه کا جه ماوه ري ياب کومه ل، ته ريقين سوفي يين ده سټيپيکي نيزيکي سالا (514 مش/ 1120ز) ل روژه لاتي ئيسلامي ده رکه تن پاشي ب له زل هه مي ده فهران بهر به لاف بون. (شيمل، 2016، 42-43).

بيگومان هه ر گهورينه ک يان پيشکه فتنه ک ده زره کي دا يان بزافه کي دا په يدا دبیت دي هوکارين خو يين تايبه ت هه بن، له ورا ده رکه فتن ته ريقه يين سوفي ژي ټه نجامي چه ند هوکاره کا په يدا بوي نه. ژ وان ټه گهرين ژيده ران ټاماره پيداي هه مي گريداي تيگه هي ده رکه فتن بو ژ ټه هل وسنه وجهه ماعه د بنياته کيدا يان پتر ژ بنياتين ټاييني جا چ باوه ري بن يان کرداري. هه روه سا هنده ک ټه گهرين گريداي ب چه زين دونيا يي فه وه کي چه ز نافوده نغي و ده سټه لاتداري و چه زه نگيني هه روه سا هنده ک بابه تين گريداي ب پرسين سياسي فه. (السهي، 2005، 14-22) کو د شياندايه بيژين ټه فه پتر سه رده مين دويفا په يدا بون، لي بوچونا شيملي يا جياواز بو وهنده ک ټه گهرين جياواز تر ده ته ديارکرن، ژوان ټه گهرين کو شيملي داينه ديارکرن:

1- يا دوير نينه ته ريقه يين سوفي په يدا بوي نه دا کارتيکرتين ئيسماعيليا پالده ت (شيمل، 2006، 262) ودا ژ دژواريا بزافا وان کيم بکته کو ټيک بو ژ کومه له و ده سټين شيعين (غلاة) کو ل ده سټيپيکي ټه وان گه له ک لايه نگر بده سټخوفه ټينان ټه و بول چه رخي (5 مش/ 11ز) فقه يهان وه کي ئيمام غه زالي (م: 505 مش/ 1112 مش) (11) ژ ټه نجامي سياسي و روي يين بيردوين ئيسماعيليا دترسان ټه و بو ب شيري و پينووسي بي مهره باني شهر دژي دکرن. (شيمل، 2016، 42).

2- خه لکي گشتي خه ريپين په يوه نډيه کا دلسوزي ب خودايغه بون کو ته و نه شيان ب روپي سهرقه يي ثاييني ب دهستخوځه بينن، فهقيه و کهلامزانا هه ر بزاغه کا جهسته ي و گياني دانا بونه د چارچوځه کي بهرتهنگدا، تهغه بو ته گهر کو ريکي ل بلندبونه کا نازاد يا گياني دگهلهک دهماډا بگريت، تهو بو خه لک ژ چينين جوداجودا يين کوملگه يي پالډان کو داخوازا جوړه کي هه ناسه داني بو هه ستين وان د وينه يين پتر دلسوزانه ژ وينين ثاييني، بکهن، تهريقه يين سوفي بون نمونه يا فان وينا پيشکيشکرين (شيمل، 2016، 43)، نانکو د شيان دايه بيژين تهريقه يين سوفي ژ ته نجامي جيبه جيکړنا پيدقيه کا نافخوي د کومه لي دا په يدا بو کو فهلسه فا کهلامي تهوا کهلامزاني ته هلي سونته پياده دکړن نه شيان وي فالاتي تزي بکهن. (شيمل، 2006، 262).

يا گرنگ ل قيري نامازه يي بهيته دان تهوه ب دهمه کي کيم بهري ميژويا دروستبونا تهريقين سوفي، زيانا کومه لي ژ سوفيان پيکفه گریدانه کا مهزن دناقهرا وان دا په يدا بو، تهوان گوتنا (المؤمن مرآة المؤمن) (الالباني، 1998، 206/3) تهوا ژپيغه مبهري هاتيه فه گيران کربونه پيغهري رهوشت و رفتهارين خو يين کومه لايه تي، تهوان ژ رفتهار و کريارين هه قالين خو ديت رهنکفه دانهک بو هه ست و کريارين خو کو جيبه جيکړنا کرداري بو في پيوهري د ميژويا ته صهوفي داب روني دهيته ديتن و تيبينکړن کو چه ژيکړنا براييني دناقهرا کومه لا سوفياندا گه شه کړن پاشي بهر رهيو کو سه رجه مروفايه تي بگريت، تهغه ههلوسته ب ته مامي يي جياواز بو ژ ههلويسي زاهيدن پيشي. (شيمل، 2006، 259). نانکو تهغه چه ژيکړنا براييني تهوا دناقهرا کومه لا سوفيان دا په يدا بو، دبته دهرازينکهک بو دانانا گرنگرين بنه مايين په روهردا سوفي ل چه رخي (5مش / 11ز) ههروهک شيملي نامازه پيداي، گرنگرين بنه ما تهقين ل خواري نه (شيمل، 2006، 259-262):

أ- کاري خيري ژ پيخه مهت براييني وخونه ويسي و گوته دان ب باردوخي کومه لايه تي ژ پيخه مهت که سانين دي، بويه سوفي دقيت روژيا خو بشکينيت ته گهر ديت تيك ژ کومه لي پيدفي ب خاري يه چونکي دلخوشکړنا براي پاداشتا وي گرنگره ژ روژي گرتي، و دقيت ي دو دلي ديار يي قه بولبکهت، چونکي ژ رهوشت و ئادابا نينه کو سوپاسيا خوداني ديار يي نه هيته کړن.

ب- خزمه تکرنا مروغان هه ردهم نيکه م پينگا فا گه هشتن ب پله يين تهريقي کو ب دريژاها زيانا سوفي دي بيه تهريکي وي چونکي هه ر که سي خزمه تا برايي خونه کر خودي دي پله يا وي ئينيه خار و ليورين ژي ناگريت. ههروه سا سوفي دقيت خزمه تا نه خوشان بکهت ته گهر تهو بخو ژي بيژه و نه خوش بيت، هه ر ديسان هه ر سوفيهک دقيت که سه کي دلنهرم بيت دابشيت ب باشي خزمه تي بکهت. ههروه سا سوفي دقيت رفتهاره کا راستگوي دحالي خو يين سوفيدا بکهت و دگهل خه لکي يي ب رهوشت و ئادابيت کو ئاداب ژي تيك ژ بنه مايين زيانا کومه لي بو کو هه ر تشته کي خزمه تکارهک هه يه و خزمه تکار يي ثاييني ژي ئادابه.

ج- پيدفي يه سوفي هه ردهم بيانويا بو برايي خو بگريت، کو هه مي سوفيان چه ژ تيك و دو دکر و چ نه يني دناقهرا وان دا نه بون به لکو هندهک جارن ب شيويه کي ئاشکرا رفتهار دکړن، ژ لايه کي دويقه بو که سي دهرويش نه بو، بو هه ر تشته کي بيژيت مولکي من چونکي مولکي تاييهت ب ويقه نينه و ته گهر تيك تشتهک هه بيت دقيت بدهته برايي خو ته گهر نه دي پله يا خويا روحي ژ دهست دهت، دي چهوا که سهک بيژيت مولکي من و تهو دزانيت کو خودي خوداني هه مي تشته کي يه. مه ب فه ر ديت ل قيري رونکر نه کي لسه ر په يفا دهرويش بدهين، شيملي دناف گه نکه شه و ئاخفتن خودا په يفا دهرويش پشتي په يدا بو تهريقا بکار دئينيت بيکو رونکر نه کي بدهت يان جياوازي دناقهرا موريد

و دهر ویش دا بکته، له ورا دشیان دایه رونه کین کو مورید نه و کسې لسره دهستی شیخه کی لدویف بهرنامه و ریپازه کی فیردبیت بهلې دهر ویش نه و زاهدین هنده ک تهریقین سوفی نه، هاتن و چون دکرن گهلهک هه ژار و دهستکورت بون، لدویف چ بهرنامه و ریپازین فیرونی نه چوینه نانکو روپی نمایشکه ریپ تهریقا بوینه.

د- حه ژیکرنا سوفیان لدهف مروغان نه راوه ستیا به لکو سهرجه م گیانه وهر⁽¹²⁾ ژی گرتن و گهلهک چیروک و نه فسانه لسره ف حه ژیکرنې هه نه وه کی کا چهوا سوفیه کی پاداشتی حه فتی حه جان کو نه دا کربون دده ته وی کسې ئافی بده ته سهیه کی تتهی ل بیابانی.

ژ نه فتی چالاکیا کومه لایه تی یا کومه لین سوفی زورا بهر به لاف هوسا دیار بو دیتنه کا نوی پیشکفت، سوفیه ت ژ ئایینی کسین تایبته فه گوهاستن بو بزافه کا جه ماوه ری هه می چینین کوملگه هی بخوفه گرتن وه کی کا چاوا سوفیان دشیان هه ر مولکه کی هه بیت دگهل کسانین دی دابهش بکته دبیت وان هوسا هه سترکبیت کو نه و بهر پرسیارن باشرین مولکی خو دگهل وان دابهش بکهن نه و ژی ریپکا ئاشتی یه. (شیمل، 2006، 262). نانکو دابهش کرنا تشی ماددی و مه عنه وی دگهل ئیک.

3- ژخالین دی یین گرنک پیدی یه ئامازه پ بهیته دان نه وه دهزگه و بنگه هی چالاکین سوفی بون، کو هه بونا ژماره کا زور ژفان دهزگه هان به لگه و خاله کا دی یا گرنک بو ژ هوکارین دهزگه فتنه تهریقه یین سوفی.

شیملی دیارکر و گوت دده می گه شه کرنا کومه لین سوفی ئیدی مالا شیخی و جهی وی بتی بنگه هی چالاکین سوفی نه بو، به لکو پیدی ب دروستکرنا چهند دهزگه هه کان هه بو دا ژماره کا زورا ژ قوتابیان و موریدان ل خوبگرن: نمونه یا وان بنگه هن ل دهفه را روژه لاتا ئیسلامی دگوتی خانه قا کو نه ف زارافه ل مسری ل چهرخین نافین دهاته بکارئینان کو خانه قایین سوفی ل ویری نمونه یا بنگه هی شارستانی و ئایینی بون حکومه ت ب دروستکرنا وان رادبو یان ژی خیرخازا یین خودان دهسته لات دکرنه وه قف و ب پالشتیا وان رادبون. (شیمل، 2006، 262).

ژ هه ژیه بیژین نه ف گه شه کرنا مه زن یا دهزگه هی سوفی ب هزرا حاکمین سه لجوقی فه هاته گریدان کو نه فده یته دین دلستا میژویا دروستبونا فان دهزگه هان، نه ف لایه نه زیده تر لیهات دماوی دهسته لاتنداریا ئیویبان دا کو صه لاحه ددینې ئیوی (567-589 مش/1172-1193 ز) و لایه نگرین وی ژماره کا زور ژفان دهزگه هی سوفی ئافاکرن و ریژل سوفیان و زاهدا گرت. (ترمنجهام، 1994، 43).

نه ف تیکه لبونا هزری و دهزگه هی و بهر فره بونا بهرده وام بو سیسته می قوتابخانا و خانه قا بیگومان یا هاریکار بو، بو سوفیان ل چهرخین لدویف چهرخی (6 مش/12 ز) دا، نه بتی ل دهفه رین جوداجودا نه وین لبن دهسته لاتنداریا سه لجوقیان دنافه را نه نادولی و خراسانی دا، به لکو وه ک پشکه ک ژ پروسیسا ساخرنا مه زه بی سونی ل مسری و شامی ژی پشتی که فتنه حوکمی شیعی ئیسماعیلی ل ویری د بهر ژه وه ندیا دهسته لاتندارین ئیوی دا. (جرین، 2018، 98).

نانکو شیان دایه بیژین ئیک ژ هوکارین دی یین پهیدا بونا تهریقین سوفی دروستکرنا دهزگه هی توصیه و فی بون ب شیویه کی بهر فره و تایبته خانه قا. بیگومان ریخستنا فان خانه قا ژی ل هه می جهان ههروه ک شیملی دایه دیارکرن ب هه مان پله نه بویه، به لکو هنده ک ژوان پالپشتی دانا لسره (الفتوح) کو نه وژی خیر و خیرات بون یان وه قف بون، هنده کین دژی پالپشتی لسره دهسته یین جیگر دبه ست، سولتانا نه و خانه قایین چاقدیریا وان دکرن روژانه گوشت و نان و هنده ک جازان ژی شریبی وسابون ب بهر فره ی بو وان تهرخان دکرن زیده باری هندی هه ردو جه ژنا ژی جلکین نوی بو

ئاماده دکرن دگهل هندهك درافى ژى، ههروه سا خانەقا تايبه تهنه ديا باجى هه بو و ميره كى سه رپه رشتيار كو ئه و مير ئەندامه كى پله بلندى سه ربازى پى حكومه تى ژى بو دپايه يا وه زيرى نافخويى دابو. (شىمل، 2006، 263-264).

هندهك خانەقا دميهقانداريى دا سه خى بون هنده كين دى سيستمه كى توندره و دگرته بهر دهر باره ي وان كه سين دفيان سه رهدانا شىخى بكهن، ول هه مى خانەقا چهنه د جيه كين تايبه ت بو پيشوازيكرنا ميهقانا و وان كه سين بو ماوهيه كى دريژ دمينه ل وپري ته رخانكربون. خانەقا (سعيد السعداء) ئەقا صه لاهه ددينى ئەيوپى دروستكرى⁽¹³⁾ نافوده نكيه كا باش هه بو ژبه ره كه تا وى خه لك دچونه وپري دا ته ماشا وان (300) موريدا بكهن ئەوين ل وپري دزيان ماوي چونا وان بو نقيژا خوتبي. (شىمل، 2006، 263-264).

زيده بارى خانەقا هندهك بنگه ه و ده زگه هين بچوكر ژى هه بو هينه ژوان (الزاويه) كو يه كه كا بچويك بو وهك بنگه هه كى قه دهر بو ئيك ژ شىخا لى نشته جي دبو، سه باره ت په يقا (رباط) -كو دراستى دا يا گريداى بو ب (حصون) ين له شكه رى يين به رهانكه ر ژ ئيسلايى- كو دشيان دا بو ئەقى په يقى بدانه لسه ر بنگه هى كومه لى، گه له ك جارا شىخى دروستكه رى ته ريقى ل هه مان جيه ده زگه هين سو في دهاته نه قه شارتن و هندهك جارا به روفاژى ئەو جيه گورى شىخى لى، دهاته ئافاكرن و دبو جيه كى پيروز، و هندهك خانەقا دا سو في دخيفه تين بچويك دا دزيان يان هندهك (صومعه) دا بتى ژوره كا مهن ليو، كو موريد ل وپري دزيان و خواندن و فيردبون⁽¹⁴⁾. (شىمل، 2006، 263).

ب فى شيوه ي مفا وه رگرتنا صوفيان ژوان ده زگه هين هاتينه دروستكرن ژلايى دهسته لاتداران و خيروازان و چاقديريكرنا وان خاله كا دى يا هاريكار بو، بو ته ريقىن جوداجودا كو موريدن وان بشين دگهل ئيك ول جيه كى دهستنيشانكرى خرقة بين.

ئەنجام:

پشتى خواندن وهويريبنكرن ل دور بوچونا شيملى ل سه ر ئەقى بابەتى بوچونا وى دقان ئەنجامين لخواريدا بومه ديار دبیت:

- 1- ئاننا ماری شيمل، شيايه ديتنا خو لسه ر بابەتى بروهني ديار بيخيت كو د ژيده راندا ب فان ورديا به حس نه كريه.
- 2- د ماوي قى قه كولينيديا ديار بو نه هه ر كه سه كى ل هه ر ده مه كى قيا بيته موريد وصوفي بهلكو ئەو كه سى حه ز هه با يا پيدقيه ل سه ر وى چهنه قوناغا دهر باز بكهت.
- 3- ب بياردانا صوفي كو د ريكا به رهف خوديقه بچيت يا ل سه ر وى پيدقى ريژى ل شه ريعه تى و سنور و فه رمانين وى بگريت ههروه سا پيدقيا وى ب هه بونا ريبه ره كى دا هاريكارى وى بيت دقى ريكي دا.
- 4- بو پيشكه فتنا روجى يا موريدى پيدقيه د چهندين حال ومه قاماندا بوريت تايبه ت مه قامان چونكى صوفي ب رهنجا خو دشيت پله يين بلند ب دهستخوفه بينيت.
- 5- د ماوي قى قه كولينيديا رون بو كو دهستپيكا ميژويا دهركه فتنا ته ريقه يين صوفي بو چهرخى (6مش/12ز) دزقريت.
- 6- هه بونا پيدقيا مروфан بو هه ر تشته كى ل ريكه كى دگه ريت بو ب دهستقه ئينانى له ورا هوكارى سه ره كى پى دهركه فتنا ته ريقه يين صوفي ب ديتنا شيملى ئەو بو ژ پيدقيه كا نافخويى يا كومه لى دهيت، هه بونا وى فالاتيا نافخويى بتى ته ريقه يين صوفي بون دشيان تى بكهن.

لیستا ژێده‌ران:

- الألباني، محمد ناصرالدين، (1998)، صحيح سنن أبي داود، ط1، مكتبة المعارف، الرياض.
- الجراحي، اسماعيل محمد عجلوني، (2000)، كشف الخفاء ومزيل الالباس، تحقيق: يوسف محمود الحاج، مكتبة علم الحديث، دمشق.
- الجرجاني، محمد السيد شريف، (د.ت)، معجم التعريفات، تحقيق: محمد صديق المنشاوي، دار الفضيلة، القاهرة.
- الجوهري، أبي نصير، (2009)، تاج اللغة وصحاح العربية، دار الحديث، القاهرة.
- ابن خلدون، عبدالرحمن، (1996)، شفاء السائل وتهذيب المسائل، تحقيق: محمد مطيع الحافظ، دار الفكر، دمشق.
- الرومي، مولانا جلال الدين، (1997)، مثنوي، ترجمة: ابراهيم الدسوقي شتا، الهيئة العامة لشؤون المطابع الاميرية، الجيزة.
- الزرقاني، عبدالباقى، (1989)، مختصر المقاصد الحسنة، تحقيق: محمد بن لطفي الصباغ، ط4، المكتب الاسلامي، بيروت.
- الزركشي، بدرالدين، (1986)، اللآلئ المنثورة، تحقيق: مصطفى عبدالقادر عطا، دار الكتب العلمية، بيروت.
- السهورودي، شهاب الدين، (2006)، عوارف المعارف، تحقيق: احمد عبدالرحيم السايح وتوفيق علي وهبة، ط1، مكتبة الثقافة الدينية، القاهرة.
- السيوطي، حافظ جلال الدين/ (1967)، حسن المخاطرة في تاريخ مصر والقاهرة، تحقيق: محمد ابو الفضل ابراهيم.
- الاصفهاني، ابي نعيم، (1996)، حلية الاولياء وطبقات الاصفياء، دار الفكر، بيروت.
- الطوسي، أبي نصير، (1960)، اللمع، تحقيق: عبدالحليم محمود وطه عبدالباقى سرور، مكتبة المثنى، بغداد.
- الغزالي، ابو حامد، (2005)، احياء علوم الدين، ط1، دار ابن حزم، بيروت.
- الغزالي، ابو حامد، (د.ت)، فضائح الباطنية، تحقيق: عبدالرحمن بدوي، دار الكتب الثقافية، الكويت.
- القشيري، ابي القاسم، (1940)، الرسالة القشيرية، ط1، مطبعة مصطفى البابي الحلبي، القاهرة.
- الكاشاني، عبدالرزاق، (1992)، معجم اصطلاحات الصوفية، ط1، دار المنار، القاهرة.
- المسلم، ابي الحسين، (1991)، صحيح مسلم، ط1، دار الكتب العلمية، بيروت.
- الهجويري، (1974)، كشف المحجوب.
- أنيس، ابراهيم واخرون، (2004)، المعجم الوسيط، ط4، مكتبة الشروق الدولية، القاهرة.
- به‌رزنجي و كه‌سنه‌زاني، سه‌باح و بوشرا، (2023)، فرهه‌نگي پيران، چاپخانه سه‌ردهم، سلي‌ماني.
- بيرجل، يوحنا كريستوف، (1998)، المستشرق انا ماري شيمل حياتها واعمالها، من كتاب انا ماري شيمل نموذج مشرق للمستشرق، ترجمة: ثابت عيد، ط1، دار الرشاد، القاهرة.
- ترمنجهام، سبنسر، (1994)، الفرق الصوفية في الاسلام، ترجمة: عبدالقادر البجراوي، دار المعرفة الجامعية، بنها.
- جرين، نايل، (2018)، الصوفية نشأتها وتاريخها، ترجمة: صفية مختار، مؤسسة هنداوي، القاهرة.
- حمدي، أيمن، (2000)، قاموس المصطلحات الصوفية، دار قباء، القاهرة.
- السهي، عبدالله دجين، (2005)، الطرق الصوفية نشأتها وعقائدها وأثارها، ط1، كنوز اشبيليا للنشر والتوزيع، الرياض.

شیمیل، انا ماری، (2006)، الابعاد الصوفية في الاسلام وتاريخ التصوف، ترجمة: محمد اسماعيل السيد ورضا حامد قطب، ط1، منشورات الجمل، بغداد.

شیمیل، انا ماری، (2004)، الشرق والغرب- حیاتى الشرق الغربية، ترجمة عبدالسلام حيدر، ط1، المجلس الاعلى للثقافة، القاهرة.

شیمیل، انا ماری، (2016)، الشمس المنتصرة، ترجمة: عيسى علي العاكوب، ط1، دار التكوين، دمشق.

شیمیل، انا ماری، (2008)، الجميل والمقدس، ترجمة: عقيل يوسف عيدان، ط1، الدار العربية للعلوم ناشرون، الكويت.

شیمیل، انا ماری، (2003)، الاسلام وعجائب المخلوقات: مملكة الحيوان، مؤسسة الفرقان للتراث الاسلامي، لندن.

شیمیل، انا ماری، (1998)، التصوف في الاسلام، من كتاب انا ماري شيميل نموذج مشرق للشرق، ترجمة: ثابت عيد، ط1، دار الرشاد، القاهرة.

عفيفي، ابو العلا، (د.ت)، التصوف الثورة الروحية في الاسلام، دار الشعب، بيروت.

القاري، ملا علي، (1986)، الاسرار المرفوعة في اخبار الموضوع، محمد لطفي الصباغ، ط2، المكتب الاسلامي، بيروت.

الكردى، محمد امين، (1991)، تنوير القلوب في معاملة علام الغيوب، دار القلم العربي، حلب.

نكلسون، رينولد الن، (1947)، في التصوف الاسلامي وتاريخه، ترجمة: ابو العلا عفيفي، القاهرة.

رزوقي، عبدالله، (2017)، الطرق الصوفية ومنطلقاتها الفكرية والادبية، اطروحة دكتوراه غير منشورة، كلية الاداب واللغات، جامعة قاصدي مرباح ورقلة، ورقلة.

گومه‌تالی، بورهان حاتهم، (2023)، ژيان و بهرهمه‌کاني خانمه روزه‌لاتناس ثانا ماری شيميل (1922-2003)، گوڤاری میژوناس، ژماره (5و4)، هه‌ولێر.

په‌راویز:

- (1) بو پتر پێزانينا بزفره: (حمدى 2000، 87)؛ (به‌رزنجى و كه‌سنه‌زانی، 2023، 921-922).
- (2) ئیسماعیل کورێ محهمه‌د عه‌جلونى جه‌راح (م: 1162/مش 1749ز) دیتیت من كه‌سه‌ك نه‌دیت به‌حسێ نه‌فێ فه‌رمودێ کریت، به‌لێ هنده‌کا گوت كو نه‌وان دپه‌رتوكێن سوفیدا دیتیه، ئانكو فه‌رموده نینه وه‌كى شیمیل ژى دیارکری، به‌لكو سوفیان دیتیه وئێخستینه پال پێغه‌مبه‌رى (د.خ). بزفره: (الجراح، 2000، 7/2).
- (3) وه‌ دیاره نه‌فه‌ گوتنه‌کا میلی یه‌ل سه‌ر زاری گشت سوفیێن تورکیا ده‌یتیه‌ گوتن و شیمیل ژى د ماوێ سه‌ره‌دانێن خودا بو تورکیا گوه‌لێبویه، بێگومان نه‌فه‌ گوتنه‌ ژى ژ بوشایه‌ کێ نه‌هاتیه‌ ژبه‌رکو پتریا خه‌لکێ تورکیا ب مه‌ولاناى داخبارن مه‌ولانا ژى ل سه‌ر فێ چه‌ندێ ئاخفتیه‌ ب شیوازه‌ك و شوپاندنه‌کا زه‌حمه‌ترکو ب کورتی دیتیت: شه‌ریعه‌ت وه‌كى فێربونا زانستێ کیمیاى یه‌ژ ماموستایه‌ کێ یان په‌رتوکه‌ کێ وته‌ریقه‌ هه‌روه‌کێ بکارئینانا ده‌رمانایه‌ و پاڤزکرنه‌ سیفری ب ماددێن کیمیاى و حه‌قیقه‌ت نه‌وه‌ گهورینا سیفری بو زێرى. (الرومی، 1997، 44/5).
- (4) بو پتر پێزانينا به‌رێخوبده: (الکردی، 1991، 583 – 586).

(5) د پەرتوکیڤن فەرمودا یێن (الصّاح) ب دەست نه‌که‌فت چونکي دبنیاتدا فەرموده‌کا (موضوعه) و ژ گوتنا پێغه‌مبه‌ری (د.خ) نینه، ئەو ژێده‌رتن به‌حس لیکرین ب شیوه‌ی (الشیخ فی قومه‌ کالنبی فی امته) هاتیه، بزفهره‌ بو: (الزرقانی، 1989، 134). حدیث موضوع؛ (الزركشي، 1986، 190) حدیث 38 لیس من کلام النبی (صل الله علیه وسلم).

(6) خه‌رقه‌: واته‌ ئەو جلکه‌ ئەڤ مورید ژ ده‌ستی شیخی خو دکه‌ته‌ به‌رخو، کو خه‌رقه‌ پوشین دناڤ سوفیاندایا به‌رنیاس بو. بو. پتر پێزانینا لدور تیگه‌هی خه‌رقی بزفهره‌ بو: (الکاشانی، 1992، 178-179؛ به‌رنجی و که‌سنه‌زانی، 2023، 456).

(7) لدور وردیڤن خه‌رقی و بکارئینان و شیواز و ره‌نگی وی ژلایه‌ن سوفیانقه‌، بزفهره‌ بو: (الهجویری، 1974، 241-254).

(8) لدور تیگه‌هی (الجذبة و المجذوب) بزفهره‌ بو: (ابن خلدون، 1996، 162؛ الکاشانی، 1992، 65-96؛ الجرجانی، د:ت، 169).

(9) دیژن کو ئەڤ فەرمودی چ بنیات بو نینه یان دبنیات دایه‌ (موضوعه). (قاری، 1986، 206).

(10) سه‌باره‌ت وردی و شروقه‌ کرنین حال و مه‌قامان دشیان دایه‌ بزفهره‌ بو: شیمیل، 2006، 125-170؛ الغزالی، 2005، 1336-1727).

(11) ژ پەرتوکیڤن ئیمام غه‌زالی ئەوتن به‌حس شیعی ئیسماعیلی دکه‌ت پەرتوکا (فضائح الباطنية) کو ئەو بخو دپێشه‌ کیا پەرتوکی ئاماژه‌ ده‌ده‌ته‌ ئەگه‌ری نفیسینا پەرتوکی ده‌می دیژیت: مه‌ره‌م ژ دانانا ڤ پەرتوکی ئەوه‌ دا بدعه‌ و ئایین لادان و ری ئی و نبون و هونه‌رتن سه‌ردابرن و فیلین وان ئاشکرا بکه‌م.... بو پتر پێزانین بزفهره‌: الغزالی، د:ت، 3-5).

(12) بو پتر پێزانین لدور گرنگی دانا سوفییان ب گیانه‌وه‌را و بکارئینانا وان وه‌کی دروشمه‌ك ده‌وزانین خودا بزفهره‌ بو: شیمیل، 2003، 1-59).

(13) ئەڤ خاناقا دبنیاتدا مالا قه‌نبر-عه‌نبری (م: 544مش/ 1150ز) ئازاکری خه‌لیفه‌ ئەلموستنصر-بالله‌ فاتمی (427-487مش/ 1036-1094ز)، پشتی سه‌لاحه‌ددینی ئەیوبی ده‌سته‌لاتداریا وه‌رگرتی ول سلا (569مش/ 1174ز) کره‌ وه‌قف بو سوفیان و روژانه‌ پیدفیڤن وان بو ئاماده‌ دکر. بزفهره‌ بو: السیوطی، 1968، 260/2).

(14) جیاوازی دناڤه‌را ده‌زگه‌هین سوڤی ئەوه‌ کو (رباط) جوهره‌کی عه‌ره‌بی یه‌ بنگه‌هی مه‌شق و راهپنایی یه‌، خانه‌قا جوهره‌کی فارسیه‌ ژ مه‌شق و راهپنایی یی خالی یه‌ و پاشی چو دناڤ باژیرین عه‌ره‌بی د (زاویه) دگوتنه‌ ده‌زگه‌هین بچویک کو شیخ و قوتایی خول ویری بون، (خه‌لوه‌) بو وه‌رزشا روحی یا ده‌رویش و موریدا بو (صومعه‌) پتر یا قه‌ده‌ر بو، بزفهره‌: ترمنجهام، 1994، 44).